

ایشیق یول (۱)

بئله اوخو، بئله یاز

نگاهی تازه به گرامر و شیوه نگارش زبان ترکی

علی محمدیانی

قابل استفاده برای

دانش آموزان، دانشجویان، معلمان

مترجمان، مجریان و گویندگان صدا و سیما

نمایشنامه نویسان، بازیگران، هنرمندان، نوآموزان ترکی آذربایجانی

و کلیه علاقمندان به کشف رمز و راز زبان مادری

نشر اختر

سر شناسه	: محمدبیانی، علی، ۱۳۵۰ -
عنوان و پدیدآور	: بنده اوخو، بنده یاز: نگامی تازه به گرامر و شیوه نگارش زبان علی محمدبیانی.
مشخصات نشر	: تبریز: اختر، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۵ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۳۸۸-۱
وضعیت فهرست نویسی: فیا	
عنوان دیگر	: نگامی تازه به گرامر و شیوه نگارش زبان ترکی.
موضوع	: زبان ترکی آذربایجانی -- دستور
موضوع	: زبان ترکی آذربایجانی -- فن نگارش
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ ب۳/م۳۱۲ PL۳۱۲
رده بندی دیویی	: ۲۹۴۳۶۱۵
شماره کتابخانه ملی	: ۲۵۹۲۳۱۷

نشر

بنده اوخو، بنده یاز: نگامی تازه به گرامر و شیوه نگارش زبان ترکی

علی محمدبیانی

طرح جلد: مسعود متین پور

تیراژ: ۵۰۰ جلد / چاپ اول ۱۳۹۱ / ۱۸۴ صفحه / قطع رفعی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۳۸۸-۱

مرکز فروش: تبریز - اول خیابان طالقانی، نشر اختر

تلفن: ۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

۱۰	تا بال نداشتیم قفس تنگ نبود.....
۱۱	سبب نگارش این کتاب.....
۱۳	فصل ۱: نگاه کلی به ادوار زبان و ادبیات ترکی.....
۱۳	۱/۱ - ترکی در میان زبان‌ها.....
۱۴	۲/۱ - ترکی قدیم (ترکی قبل از اسلام).....
۱۴	۳/۱ - ترکی میانه یا دوران کلاسیک.....
۱۵	الف) قوتادغو بلیک.....
۱۵	ب) مقدمه الادب زمخشری.....
۱۵	ج) دیوان لغات الترك.....
۱۶	د) عتبه الحقایق.....
۱۶	ه) دیوان حکمت.....
۱۶	و) کتاب دده قورقود.....
۱۶	ز) قصص الانبیاء راب غوزی (رباط اوغوزی).....
۱۶	ح) اوغوزنامه.....
۱۷	ط): نهج الفرادیس.....
۱۷	ی) یوسف و زلیخا.....
۱۷	ک) معین المرید.....

- ۱۷..... (ل) محبت نامه‌ی خوارزمی
- ۱۷..... (م) کتاب الادراک للسان الاتراک
- ۴/۱ - ترکی نوین..... ۱۷
- ۵/۱ - ترکی معاص..... ۲۲
- ۲۸..... فصل ۱: ویژگی‌های طلایی زبان ترکی
- ۱/۲ - شناخت مصوت‌های ۹ گانه‌ی ترکی..... ۲۸
- ۲/۲ - متن‌های ساده برای آشنایی بیشتر با مصوت‌های ترکی..... ۳۳
- ۳..... فصل ۳: علامت‌ها و پسوندها..... ۳۸
- ۱/۳ - علامت مصدر در زبان ترکی..... ۴۱
- ۲/۳ - علامت جمع در زبان ترکی..... ۴۲
- ۳/۳ - علامت مفعول عنه (چیش علامسی) در زبان ترکی..... ۴۳
- ۴/۳ - علامت مفعول معه (معیت)..... ۴۳
- ۵/۳ - علامت صفت برتر..... ۴۴
- ۶/۳ - علامت و پسوند فاعلی..... ۴۵
- ۷/۳ - علامت حاصل مصدر یا اسم و صفت مشتق..... ۴۶
- ۸/۳ - علامت و پسوند مبالغه..... ۴۶
- ۹/۳ - علامت شراکت (معادل «هم» فارسی در زبان ترکی)..... ۴۷
- ۱۰/۳ - فعل کمکی «یدی»/«ییمیش» یا «ایکن»/«ایکان»..... ۴۸
- ۱۱/۳ - سه/سا معادل اگر فارسی..... ۴۹
- ۱۲/۳ - علامت تصغیر در ترکی..... ۴۹
- ۱۳/۳ - علائم چهار عمل اصلی در ریاضی..... ۵۰
- ۴..... فصل ۴: چند نکته املایی در ترکی..... ۵۱
- ۱/۴ - نگارش کاملاً فونوتیک ترکی..... ۵۲
- ۲/۴ - نحوه‌ی نگارش فتحه (أ - آ - ۹ - ه) / (إ - ع)..... ۵۳
- ۳/۴ - ایدی (مصدر «ایمک» به معنی بودن، هستن)..... ۵۳
- ۴/۴ - ام-آم/یم-یام..... ۵۴
- ۵/۴ - ده - دا..... ۵۵

۵۶	۶/۴- دیر/ دور
۵۷	۷/۴- لر/ لار
۵۷	۸/۴- نین/ نون (این/ اون)
۵۸	۹/۴- اطلاعاتی درباره واج‌های «خ»/«غ»/«ق»
۶۰	فصل ۵: آشنایی با چند نکته دستوری
۶۰	۱/۵- فرق جملات فارسی و ترکی
۶۰	۲/۵- افعال مشارکت یا باب مفاعله در زبان ترکی
۶۲	۳/۵- افعال مرجوعی یا عطفی در زبان ترکی
۶۲	۴/۵- افعال معلوم- مجهول در زبان ترکی
۶۳	۵/۵- متعدی‌های درجه‌دار در زبان ترکی
۶۳	۶/۵- نمونه‌ای از فعل‌های ساده- بسیط و بی بدیل ترکی
۶۷	۷/۵- نقش‌های ضمائر شخصی
۶۷	۸/۵- زمان در زبان ترکی
۶۸	۱/۸/۵- ماضی (کنچمیش زامان)
۷۰	۲/۸/۵- مضارع (ایندیکلی زامان)
۷۰	۳/۸/۵- آینده (گله‌جک زامان)
۷۲	۹/۵- کلمات استفهام
۷۳	۱۰/۵- قیدهای زمان
۷۳	۱۱/۵- شمارش در ترکی
۷۵	۱۲/۵- هم خانوادگی اشتقاقی واژگان
۷۷	فصل ۶: پاسخ
۷۷	۱/۶- زبان آسان
۷۸	۲/۶- چرا واژگان دخیل؟
۸۰	۳/۶- الفبا و املا
۸۱	۴/۶- الفبایی که نداریم!
۸۲	۵/۶- ترکیبات عاریتی!
۸۳	۶/۶- از زبان گفتاری تا زبان نوشتاری

النَّاسُ اَعْدَاءُ مَا جَهِلُوا

مردم، دشمن چیزهایی هستند که نمی دانند.

انسان لار بیلمه دیک لر یله، دشمن دیلر

نهج البلاغه / حکمت ۱۷۲ / ترجمه محمد دشتی

تا بال نداشتیم قفس تنگ نبود

... و اما دوست داشتی ترین چیزی که از تاریخ پر فراز و نشیب این خاک، برای ما به یادگار مانده است، نه سنگ و زر و سیم و نه زمین و باغ و ویلا، بلکه «زبان مادری» با تمام خصوصیات اساطیری و زیبایی های اعجاب آورش است که متأسفانه کثیری از مردم ما، با تمام تحصیل کرده ها و نکرده ها، شناسخت علمی و گرامری درستی از آن ندارند. به بیان دیگر، ایشان بر منظومه فکری و فعل و انفعالات ذهن و اندیشه خود معرفتی ندارند. آیا به نظر تو خواننده عزیز، این جهل بخشودنی است؟! فرق من و همگنان من با دیگران، نه در تیز هوشی یا چیزهای دیگر، بلکه فقط در یک چیز خلاصه می شود و آن «شناخت و معرفت» ما نسبت به رمز و راز این یادگار شگفت انگیز تاریخ اندیشه ی بشری است. بعضی ها سعی دارند این گونه سخن گفتن ما را در شیفتگی و تعصب ما به زبان ترکی بچوبند؛ اما بارها گفته ام و باز تکرار می کنم؛ ریشه این مسأله، در تعلق داشتن به این حوزه ی فرهنگی و مدنی و در شناخت و معرفت ما از این زبان نهفته است و لاغیر. و این سخن را از من به یادگار داشته باشید که: ما هم مانند ویکتور هوگو که می گفت «من شیفته زبان فرانسه هستیم و به قدرت بیان آن ایمان دارم»، شیفته زبان ترکی هستیم، زیرا به قدرت بیان آن ایمان داریم....

در اینجا این رباعی «بیدل دهلوی» را که در طول این مدت، ورد زبانم بود دوباره زمزمه می کنم:

زین پیش که دل، قابل فرهنگ نبود / از پیچ و خم تعلّم تنگ نبود

آگاهی ام از هر دو جهان وحشت داد / تا بال نداشتیم قفس تنگ نبود

چو بشتوی سخن اهل دل، مگو که خطاست
سخن شناس نه ای جان من، خطا اینجاست
«حافظ»

سبب نگارش این کتاب

در ابتدای دهه‌ی هفتاد شمسی خصوصاً در سال ۱۳۷۱ ه. ش که وارد دانشگاه شدم، احساس کردم؛ زنجانیان و سایر آذربایجانیان به علت عدم تحصیل مدرسه‌ای و کلاسیک به زبان مادری خود، دچار «زبان پرشی» شده‌اند. من تعجب می‌کردم، مردمی که شاعران و نویسندگان متبحری همچون نظامی، خاقانی، نسیمی، فضولی، صائب تبریزی، همتی انگورانی، قوسی تبریزی، ابوالقاسم نباتی، ملا پناه واقف، محمدباقر خلخالی، سید عظیم شیروانی، تسلیم خان ساوهای، حکیم هیدجی، بختیار اهارزاده و شریار را پرورش داده اند، خود چگونه و چرا دچار اینگونه نابسامانی گفتاری شده‌اند؟ من علت آن را در عدم تحصیل مناسب در مدرسه و دانشگاه و در فقدان رسانه می‌دانستم. گویندگان رادیو و تلویزیون‌های محلی استان‌های آذربایجانی هم، چون خود، درس و کلاس گرامر ندیده بودند؛ دست کمی از مردم عادی نداشتند. چرا که در گفتار آنها هم، هیچ گونه نظم گرامری و نحو اصولی مشاهده نمی‌کردم. تا آنجا که من می‌دانستم مجریان و گویندگان صدا و سیما هم بدون داشتن تخصص در ادبیات و زبان ترکی و بدون آنکه آموزش و دوره‌های خاصی را طی بکنند، با تکیه بر زبان فارسی، وارد آن مجموعه‌ها شده بودند. جالب اینکه سیستم اداری رادیو و تلویزیون هم از آنها انتظار داشت که مهارت‌های گفتاری خود را بر اساس گرامر زبان ترکی تنظیم کرده و ارتقاء بخشند. آن روزها اگر به سخنان مردم گوش می‌دادی و از منظر گرامر و نحو ترکی در جملاتشان دقت می‌کردی، متوجه می‌شدی که چقدر گفتارشان پراکنده، بی‌نظم و غیر فصیح و دور از بلاغت است که نه نهاد و گزاره آن معلوم است، و نه گروه‌های اسمی و موصوف و صفت آن منسجم و منظم است. این زبان پرشی اگر چه ذهن و روح را می‌آشفته، اما زیبایی‌هایی که در زبان ترکی نهفته بود؛ مرا دلگرم و امیدوار می‌کرد. این جماعت با همه بی‌توجهی که به فصاحت و بلاغت زبان محاوره خود دارند؛ اتفاقاً با رعایت قانون هماهنگی اصوات ترکی، کاملاً فونوتیک، موسیقایی و هارمونیک سخن می‌گویند. آن‌ها همچنین علی‌رغم تولید جملات ابتدایی، برای بیان منظور خود، از فولکلور غنی و اعجاز آور ترکی هم استفاده می‌کنند و این دو نکته مهم، باعث دلگرمی

من می‌شد. این دلگرمی‌ها مرا واداشت تا در پاییز سال ۱۳۸۰ ه. ش با مطالعاتی که داشتم کتاب «مدخلی بر گرامر ترکی» را بنویسم و آن را در جاهای مختلف تدریس کنم. این کتاب با همه نقص‌ها و پیچیدگی‌هایی که داشت؛ مورد استقبال جوانان مشتاق قرار گرفت. بعدها در اوایل پاییز ۱۳۸۸ ه. ش تصمیم گرفتم به گونه‌ای دیگر و با زبانی ساده درباره زبان ترکی و خوانش و نگارش آن مطالبی را جمع آوری و چاپ کنم. اما متأسفانه روزمرگی‌ها و التهايات اقتصادی در خانواده‌ی من و در جامعه‌ی ما، این مهم را به تعطیلی کشاند تا اینکه در تعطیلات آخر همان سال یکی از اقربای نزدیک من که دختر خانم فهمیده، علاقمند و محصل دبیرستان بود؛ از من پرسید که «چگونه می‌توانم زبان مادری‌ام، ترکی را با اصول علمی بشناسم و از نحو و گرامرش اطلاعاتی کسب کنم؟» که این خواهش عاشقانه، آتش شوق مرا از نو برافروخت؛ به گونه‌ای که از فردای آن روز یعنی دومین روز بهار ۱۳۸۹ ه. ش، ساعت هفت صبح شروع به تدوین این مجموعه کردم و خلاصه‌های کوچک از آن را در بهار (یاز) همان سال با نام «آنا دیلمیزی ساده یازاق» منتشر کردم که مورد پسند دانش آموزان و دانشجویان جوان قرار گرفت که از معلمان عزیز هم نقدهای سنده‌ای دریافت کردم.

اینک با آماده شدن این مجموعه تصور می‌کنم، مطالب ساده و جالب این متن بتواند ضمن تشویق جوانان و علاقمندان به خواندن و نوشتن ترکی، دانش زبانی آن‌ها را نیز تا حدی ارتقاء بخشد. بئله اولسون.

زنجان / قش - ۱۳۸۹ ش - علی محمدبیانی